

ЕКО МУЗЕЈИ НОВА МУЗЕЈСКА ФОРМА ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У КОНТЕКСТУ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА ЛОКАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА

Резиме

Тема о еко-музејима доспела је у жижу интересовања музејске јавности седамдесетих година прошлог (20) века. Иако ни до данас није у потпуности искристалисана дефиниција и објашњена функција еко-музеја, музејски стручњаци се слажу у томе да је реч о покушају стварања посебног типа или боље рећи форме музеја будућности у коме би се показивао, стимулисао и неговао, а самим тим и штитио традиционални начин живота на одређеном простору и где би се стално прожимале музеална и реална стварност.

«Пољопривредни музеј» у Кулпину практичним деловањем у локалној заједници, неговањем различитих облика сарадње са локалним удружењима грађана све више се приближава форми еко-музеја.

Почетком седамдесетих година прошлог века у жижи интересовања музеолошке јавности наша се тема о еко-музејима.

Пажњу је изазвала теза Г. Х. Ривијера (Georges Henri Riviere), у то време несумњивог ауторитета у светској музеологији, о претварању музеја на отвореном (музеја под ведрим небом) у еко-музеје. Тих година међу музејским стручњацима вођене су полемике око дефиниције, садржаја рада, места и улоге ових институција. О еко-музејима се расправљало и на конференцији ICOFOM-а и Генералној конференцији ICOM-а у Лондону 1983. Изворно, еко-музеји су замишљени као језгра око којих се формирају заштићене еко-зоне. У еко-зонама се оживљавањем традиционалног начина производње и неговањем традиционалних облика друштвеног живота успоставља чврста веза између локалне заједнице и музеја. Еко-музеји, тако, поред културне, имају и функцију замајца укупног развоја и живота локалне заједнице, па и целе регије.

У пракси је концепт еко-музеја убрзо нашао примену, не само у музејима на отвореном и не само у руралним, него и у градским срединама. Сведоци смо да су у последњих двадесетак година поједина градска језгра или делови старих градских четврти законски заштићени и проглашени еко-зонама. У њима се развија специфичан облик привреде заснован на старим занатима, угоститељству и туризму.

У руралним срединама одређене облике еко-музеја сусрећемо и знатно раније, а у последње време процес настајања ових институција је интензивирао толико да се о њима говори као о „покрету нове музеологије“.

На саветовању о етно и еко музејима, одржаном у Кумровцу у суседној Хрватској 1997. године, изнети су подаци да их је тада само у немачкој покрајини Баварској било 34, у Мађарској „више десетина и мноштво мањих који се састоје од појединих кућа и окућница“, у Словенији је израђен концепт развоја њих десетак, у Хрватској 12 итд. (Ж. Ласло, 2009).

У Србији пажњу заслужује пример Старог села у Сирогојну на Златибору. Тамо је још седамдесетих година прошлог (20) века у локалној заједници оживљена и развијена кућна радиност. Сеоска активисткиња Добрила Васиљевић-Смиљанић је, уз подршку Босе Росић, етнолога из регионалног музеја у Ужицу, окупила жене златиборског краја на пројекту плетења чувених златиборских џемпера. Из овог пројекта је касније настао први етно музеј на отвореном у Србији или, боље речено, први прави српски еко-музеј. Овде је, дакле, прво у пракси заживео концепт еко-музеја, а институција је настала као његова последица.

Поред овог примера, у Србији се у последње време говори о пројекту трансформације музеја Сењски рудник у еко-музеј. План ревитализације објекта старог напуштеног рудника и њиховог стављања у функцију музејске понуде урадила је група музејских стручњака уз подршку Министарства културе Републике Србије (саопштен на 37. конференцији ЦИМУСЕТ, Б. Шурдић, 2009). Сличан пројекат се спонтано реализује у околини Ужица, ревитализацијом старе ускогачне пруге „Шарганска осмица“ и изградњом комплекса „Међавник“, нашег познатог филмског редитеља Емира Кустурице. Овај комплекс већ данас посећује значајан број туриста, а привредна активност локалне заједнице се у значајној мери заснива на том пројекту.

Независно од музеја и музеолошке теорије о еко-музејима, у региону постоји тренд, у последње време, изградње етнопаркова, етнокућа и угоститељских објеката у етностилу, украшених етнопредметима, од којих неки имају и музејски карактер. Има примера да се уз овакве објекте гаје и аутентичне сорте домаћих животиња, организује еколошка производња воћа и поврћа и прерађевина од њих. Са овог подручја, из Републике Српске вредан помена је комплекс етносела Станишић код Бијељине.

Овакви објекти, иако концепцијски личе на еко-музеје, не могу се тако назвати, али неки од њих могу бити нуклеуси будућих еко-музеја, баш као и градске четврти одавно афирмисане у неким градским срединама у БиХ, попут Башчаршије у Сарајеву, Старог моста у Мостару, Шарене џамије у Травнику и сл.

За разлику од праксе у музејским круговима, код нас се о еко-музејима веома мало говори и зна. Неколико поменутих примера, осим Сењског рудника, нису ни настали на музеолошким теоријским поставкама и концепцији еко-музеја, него спонтано, иницијативом јединичних ентузијаста из локалних заједница.

Од првог помена еко-музеја до данас, контекст у коме делују музеји се значајно променио. Етномузеји и покрет нове музеологије својим концептом очувања идентитета и баштине и на њима заснованом развоју локалне заједнице су у међувремену еволуирали и створили нове облике појавности. Променио се и однос музеја и друштва. Класични музеји су преузели одређено искуство од еко-музеја. Значајно је развијена њихова васпитно-образовна функција. Све више се говори о потреби интерактивног односа средине и музеја, посетилаца и музејских радника, о музеју као месту реализације одређених коцепата и идеја.

Све то у суштини приближава класичне музеје форми еко-музеја, коју у новије време карактерише тежња „за јачим спонама између човјека и простора активним дјеловањем у простору, потреба за очувањем и континуирањем културног идентитета и традиције, као и потребе за друштвеним ангажова-

њем и партиципацијама“ (И. Маројевић, 1984). Покрет нове музеологије у еко-музејима види концепцију, мање институцију. Еко-музеј настоји избећи баријере институционализма. Он „обухваћа цјеловит териториј и све што је валоризовано и забиљежено као важно (зграде, урбане цјелине, привредне објекте, природне појединости или ансамбле, догађаје, појединце итд.) и не може бити смјештен у једној згради нити само у зградама“ (Томислав Шола, 1999).

Пође ли се од овако схваћене суштине еко-музеја, јасно се види да није реч само о музеју институцији него о форми, односно о концепцији музеја. Та форма пружа могућност не само музејима на отвореном него и традиционалним, нарочито регионалним и локалним музејима да своје деловање прошире свеобухватно на целокупну околину, цело наслеђе, привредни и културни миље и тако постану носиоци планирања привредног и свеукупног развоја заједнице.

Наравно, еко-музеји неће и не могу заменити класичне музеје, бар не у овом тренутку, али је сасвим извесно да еко-музеји представљају нову форму, један од обика савремене егзистенције музеја.

На нашим просторима у региону, где је вековима доминантна привредна грана пољопривреда, еко-музеји могу бити значајан чинилац подстицаја производње здраве хране. Гајење аутентичних биљних и животињских сорти са очувањем традиционалних поступака на свим нивоима производног циклуса допринело би заштити елемената традиционалне културе, али засигурно и развоју економије локалних заједница.

Заснивање еколошки чисте пољопривредне производње, повезане са развојем туризма, трговине, старих заната и угоститељства, јесте светски тренд, а у нашим околностима и развојна шанса.

Пример Пољопривредног музеја у Кулпину код Новог Сада може бити инспиративан. Музеј је смештен на велепоседничкој економији из 18. века. Та локација га чини у извесном смислу музејем на отвореном, а тиме и карактерише као еко-музеј. Централни објекат музеја представља двораци („каштел“) изграђен 1826. за потребе властелинске породице Стратимировић. Окружен је живописним парком уређеним на око пет хектара и објектима за смештај пољопривредних алатки, машина и производа. Комплекс је током 19. века неколико пута мењао власника али не и намену. Чак и у време социјализма, када је тзв. национализацијом одузет од последњих власника, породице Дунђерски, у њему је остала управа пољопривредног имања, све до уступања комплекса за смештај Пољопривредног музеја.

У Статуту, односно оснивачком акту музеја, између осталих, набројани су и следећи „циљеви и задаци“:

- Подстицање и развијање еколошке производње пољопривредних производа, узимајући у обзир искуства земљорадње из прошлости и најновија научна сазнања, и

- Прикупљање и чување узорака генетских завичајних раса домаћих животиња и сорти пољопривредних култура. (М. Кумовић, 2000).

Иако аутори овако формулисаних задатака нису били музејски стручњаци, нити познаваоци трендова нове музеологије и покрета еко-музеја, сасвим је јасно да су били свесни и осећали потребе савременог друштва и новог односа музеја и средине. Нажалост, није их доследно пратила и свест и акција

оних који воде културну политику, тако да статус овог Музеја ни до данас није решен: води се као радна јединица, односно музеј у саставу Музеја Војводине.

Упркос томе, локална средина, мештани Кулпина, Бачког Петровца и других околних насеља Музеј доживљавају као део себе, део своје традиције. Они су вековима били везани за дворцац у коме је смештен Музеј и његову пољопривредну економију. Веза између њих и Пољопривредног музеја данас се изграђује спонтано, сусретима, активностима. Општина Бачки Петровац ове године ради стратешки план развоја у који су укључени сви значајнији привредни, комунални, образовни, здравствени и културни чиниоци, укључујући и Пољопривредни музеј. Тај план ће свакако уважити и подржати неке до сада заживеле и у пракси афирмисане облике повезивања Пољопривредног музеја у Кулпину и локалне средине. Пројектоваће и нове, који тек треба да заживе, који ће овај музеј, надамо се, још чвршће инкорпорирати у друштвену средину, где ће се још више прожимати музеална и реална стварност. За ову прилику набројаћемо неколико облика тог прожимања. Од нематеријалне баштине издвојили смо:

1. Грађанска венчања у музеју. Дворцац, са својим свечаним салоном, постао је омиљено место склапања брака младих из Кулпина, Бачког Петровца и околине.

2. Туристичка манифестација „Традиционална свадба“ одржава се једанпут годишње и окупља велики број учесника и посетилаца са партиципацијом угоститеља, винара, трговаца и других.

3. Ускрс у Кулпину. Одржава се сваке године поводом ускршњих празника. Окупља различита месна удружења. Тим поводом жене Кулпина месе торте, организује се фестивал словачке кобасице, продаја сувенира, и сл.

4. Фестивал хлеба је нова манифестација, први пут организована ове године. Настала је на старој традицији организовања свечаности поводом завршетка жетве пшенице, а намеравамо да је даље усавршавамо и развијамо.

Нови пројекти повезивања музеја с локалном заједницом су такође и едукативни програми, које од следеће зиме планирамо да организујемо у сарадњи са Пољопривредним факултетом из Новог Сада.

То су циклуси предавања на теме:

- Нови еколошки поступци у заштити ратарске производње
- Производња поврћа без пестицида
- Савремено пчеларство
- Виноградарство и савремена производња вина.

Музеј планира да у догледно време реализује и два угоститељска садржаја који ће значајно обогатити понуду музеја али и целог краја. То су пројекат мале пивнице, где ће се на стари традиционални начин правити и дегустирати пиво, и пројекат претварања старе управне зграде имања у мали хотел с едукативним центром.

Закључак

Еко-музеји су нов тип музеја који у пракси налази све више присталица. Овај покрет у музеологији треба схватити више као форму музеј, мање као музеј институцију. Нема оштре границе између традиционалног и еко-музеја; пример Пољопривредног музеја у Кулпину то недвосмислено показује. У будућности ће и класични музеји у свом раду имати све више елемената еко-музеја.